

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΠΑΥΛΟΣ ΤΣΙΜΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΜΠΥ ΡΑΪΚΟΥ-ΣΤΑΥΡΟΥ

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ

ΣΕΙΡΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Συγγραφέας και τίτλος πρωτοτύπου
Niccolò Machiavelli, *Il Principe*

Παραγωγή: ΜΙΝΩΑΣ Α.Ε.Ε.
1η έκδοση: Απρίλιος 2014

Μετάφραση: Άμπυ Ραΐκου-Σταύρου.
Επιμέλεια κειμένου: Γιώργος Κασαπίδης
Σχεδιασμός εξωφύλλου – Σελιδοποίηση: Ιάκωβος Ψαρίδης
Εικόνες εξωφύλλου: © Shutterstock images

Copyright © για την παρούσα έκδοση:
Εκδόσεις ΜΙΝΩΑΣ
Τ.Θ. 504 88, 141 10 Ν. Ηράκλειο, ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 27 11 222 – fax: 210 27 11 056
www.minoas.gr • e-mail: info@minoas.gr

ISBN 978-618-02-0245-8

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ

Μετάφραση:

ΑΜΠΥ ΡΑΪΚΟΥ-ΣΤΑΥΡΟΥ

Πρόλογος:

ΠΑΥΛΟΣ ΤΣΙΜΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ Η Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Όποιος επισκέπτεται την εκκλησία της Σάντα Κρότσε στη Φλωρεντία, το πρώτο μνημείο που συναντά, στο δεξί του χέρι μόλις περάσει την πύλη, είναι το επιτάφιο μνημείο που ο Βασάρι δημιούργησε για τον Μικαήλ Άγγελο. Απέναντι, ο τάφος του Γαλιλαίου. Δίπλα, το κενοτάφιο του Δάντη. Τρίτος στη σειρά, δίπλα στο μνημείο του Δάντη, ο τάφος του Νικολό Μακιαβέλι. Μια μαρμάρινη μούσα που κρατά μια ροζέτα με το πορτρέτο του Μακιαβέλι και μια διόλου μετριόφρωνων επιγραφή στη βάση του μνημείου: Tanto nomini nullum par elogium.

Αλλά είναι πράγματι άξιο επαίνων το όνομά του; Και ανήκει πράγματι εδώ, ανάμεσα στα ιερά πνεύματα της αναγεννησιακής επανάστασης, ανάμεσα στους πατέρες του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού ένας άνθρωπος σαν τον Νικολό Μακιαβέλι;

Ο πάπας Παύλος Δ΄ το 1559 είχε εγγράψει το διασημότερο έργο του, τον *Ηγεμόνα*, στο Index των απαγορευμένων βιβλίων. Στο ελισαβετιανό θέατρο το όνομά

του προφερόταν συνήθως ως συνώνυμο του κακού, του μοχθηρού και κυνικού. Ήταν ο «σατανικός Μακιαβέλι». Τη δεκαετία του '50, ο πατέρας της σύγχρονης συντηρητικής σκέψης στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου, ο Λίο Στράους, είχε καταχωρίσει τον Μακιαβέλι ως «Διδάσκαλο του Κακού». Σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, ο όρος «μακιαβελικός» έχει καταλήξει να σημαίνει τον αδίστακτο κυνισμό, την δίχως ηθικούς ενδοιασμούς δολοπλοκία.

Η αλήθεια είναι, βέβαια, ότι ο ίδιος ο Μακιαβέλι δεν ήταν διόλου «μακιαβελικός», με την τρέχουσα έννοια του όρου. Ήταν πιστός υπηρέτης της Φλωρεντινής Δημοκρατίας, δημόσιος λειτουργός και διπλωμάτης, φλογερός πατριώτης και κήρυκας της ιταλικής ενοποίησης. Φυλακίστηκε και βασανίστηκε σκληρά, όταν οι Μεδικοί με τη βοήθεια του ισπανικού στρατού ανακατέλαβαν την εξουσία. Και το 1513, όταν έγραφε τον *Ηγεμόνα*, με την ελπίδα να ξανακερδίσει την εύνοια του Τζουλιάνο πρώτα και του Λορέντσο των Μεδίκων στη συνέχεια, ζούσε αποτραβηγμένος στο αγρόκτημά του, εκτός της πόλης, κι έβαζε παγίδες στα πουλιά για να εξασφαλίσει το βραδινό του. Πέρασαν χρόνια πριν η οικογένεια των Μεδίκων τον συγχωρέσει και του αναθέσει να γράψει μια Ιστορία της Φλωρεντίας. Πέθανε το 1527, πριν από την αποκατάστασή του. Και ο *Ηγεμόνας* του παρέμεινε για τα επόμενα 500 χρόνια ένα σκάνδαλο.

Η δύναμη της γραφής του, ο τρόπος που αποτυπώ-

νει τον αιμοσταγή, παραγμένο κόσμο μέσα στον οποίο έζησε, το ενδιαφέρον των ανθρωπολογικών του παρατηρήσεων κάνει τον *Ηγεμόνα* να παραμένει πέντε αιώνες τώρα ένα κλασικό έργο. Αλλά στ' αλήθεια, πώς πρέπει κανείς να τον διαβάσει σήμερα;

Ως μια ωδή στον πολιτικό αμοραλισμό; Ένα πρακτικό εγχειρίδιο, ένα «how to do it» της κατάκτησης και της διατήρησης της εξουσίας δίχως ηθικές αναστολές; Ή, αντίθετα, ως ένα δείγμα πραγματιστικής και ρεαλιστικής ανάλυσης; Ή μήπως πρέπει να διαβάσουμε τον *Ηγεμόνα* σαν τη βίβλο γένεσης της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης και στον ίδιο τον Μακιαβέλι να δούμε έναν «Γαλιλαίο της πολιτικής», όπως τον χαρακτήρισε ο Ερνστ Κασίρερ, εκείνον που πρώτος ανακάλυψε και διατύπωσε την «αυτονομία της πολιτικής», όπως έλεγε ο Κρότσε;

Ή μήπως είναι ο Μακιαβέλι κάτι περισσότερο κι από αυτό ένας αντιμοναρχικός δημοκράτης, όπως τον έβλεπε ο Ζαν Ζακ Ρουσό, ή ένας πρώιμος Γιακωβίνος, ένας αληθινός επαναστάτης, όπως τον θεωρούσε ο Γκράμσι;

Από την ώρα που δημοσιεύτηκαν τα Τετράδια της φυλακής του πολιτικού και πνευματικού ηγέτη του ιταλικού κομμουνισμού, του Αντόνιο Γκράμσι, ο τρόπος που ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής σκέψης αντιμετωπίζει τον Μακιαβέλι άλλαξε. Ακόμη κι αν δεν συμφωνεί κανείς με τις φιλοσοφικές και πολιτικές απόψεις ή τους επαναστατικούς στόχους του Γκράμσι, είναι αδύ-

νατον πια να διαβάσει τον Μακιαβέλι παραβλέποντας τη δική του ανάγνωση.

Ο Γκράμσι έγραφε έγκλειστος στις φυλακές του Μουσολίνι περίπου όπως ο Φλωρεντινός πρόγονός του έγραφε εξόριστος των Μεδίκων. Έγραφαν και οι δύο, ή έτσι πίστευε ο Γκράμσι, με σκοπό όχι να εξηγήσουν μα να αλλάξουν τον κόσμο, ο καθένας με τον τρόπο του, υποστηρίζοντας τη δημιουργία ενός νέου, ανώτερου τύπου κράτους. Ο Μακιαβέλι ήταν έτσι το αρχέτυπο του γκραμσιανού διανοούμενου. Και δεν είναι τυχαίο που ο Γκράμσι, μιλώντας για το επαναστατικό λαϊκό κόμμα που ονειρευόταν, δανειζόταν τον όρο του Μακιαβέλι και το ονόμαζε Σύγχρονο *Ηγεμόνα*, Principe nuovo. Κι αυτός ο σύγχρονος ηγεμόνας, όπως οι «ένοπλοι προφήτες» για τους οποίους γράφει ο Μακιαβέλι, έχει ως αποστολή να γίνει ο μέγας μεταρρυθμιστής.

Διαβάστε ξανά την παραβολή του Κενταύρου στο κεφάλαιο 18 του *Ηγεμόνα*. Ο Αχιλλέας και άλλοι αρχαίοι ηγεμόνες, λέει ο Μακιαβέλι, πήγαιναν να εκπαιδευτούν από τον Κένταυρο Χείρωνα και αυτό το ον, μισός άνθρωπος μισός ζώο, συμβόλιζε τη διπλή φύση της εξουσίας. Δύναμη και Νόμος. Dominio και Direzione. Η εξουσία που δεν στηρίζεται στη συναίνεση των υπηκόων της, του λαού, δεν μακροημερεύει. Αλλά και η συναίνεση, η εθελούσια υποταγή στη δύναμη των νόμων είναι ατελής, αν δεν υπάρχει ισχύς να την επιβάλει.

Σε αυτή την παραβολή του Κενταύρου παραπέμπει ο

Γκράμσι τη θεωρία της Ηγεμονίας, που είναι κεντρική στη σκέψη του. Το κράτος, συνεπώς, δεν είναι απλώς ένας μηχανισμός καταναγκασμού, είναι και το προϊόν μιας ηθικής, πολιτιστικής και ιδεολογικής κυριαρχίας. Και ο κόσμος δεν θα αλλάξει αν το υποκείμενο της αλλαγής δεν κατακτήσει μια νέα ηθική και ιδεολογική κυριαρχία. Αλλά η αλλαγή δεν μπορεί να επιβληθεί, αν δεν υπάρχει δύναμη να την υποστηρίξει.

Υπό αυτή την οπτική γωνία, αλλάζει και η αντίληψη για την «ηθική» του *Ηγεμόνα*. «Κράτος» και «*Ηθος*» δεν είναι δύο αντίθετα που απωθούνται. Απλώς η ηθική της πολιτικής, η ηθική της εξουσίας, η αρετή του *Ηγεμόνα* είναι άλλης τάξης από την καθημερινή ηθική των καλών πράξεων και της χριστιανικής πίστης.

Η Αρετή στην πολιτική απαιτεί να δρας για το κοινό καλό, για το καλό των πολλών, το καλό της Δημοκρατίας. Κι αν το κοινό καλό απαιτεί να κάνεις πράξεις, να χρησιμοποιείς μέσα που η χριστιανική ηθική και η τρέχουσα ατομική ηθική αποδοκιμάζει, ας είναι. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο *Ηγεμόνας*, δηλαδή η Πολιτική, μπορεί να είναι ανήθικη ή να ενδιαφέρεται απλώς για τη διατήρηση της εξουσίας με κάθε μέσο χάριν της εξουσίας της ίδιας. Αν ο *Ηγεμόνας* πρέπει να εμπνέει και φόβο, όχι μόνον αγάπη, κι αν πρέπει να είναι έτοιμος να λερώσει τα χέρια του, δεν είναι επειδή ο ίδιος αγαπά την εξουσία και θέλει να τη διατηρήσει. Ο Μακιαβέλι δεν εκτιμά τους πολιτικούς που επιδεικνύουν υποκριτικά τα «καθαρά χέρια» τους, τη χριστιανοσύνη

και την ηθική τους, εκείνους που νοιάζονται περισσότερο για την καθαρότητα της ατομικής τους συνείδησης απ' ό,τι το συμφέρον της Πόλης. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θέλει τους πολιτικούς «καθάρματα» και «λαμόγια» ή ότι δικαιολογεί την αυθαιρεσία της βίας. Αντίθετα. Τους θέλει ταγμένους σε μία άλλου τύπου Αρετή (*virtù*), που υπηρετεί το αληθινό συμφέρον της Πόλης.

Θα άξιζε λοιπόν, νομίζω, να αντιπαραβάλει κανείς τον Μακιαβέλι με τον Μαξ Βέμπερ, έναν κοινωνικό και πολιτικό στοχαστή που κι αυτός θεωρούσε πως η θεωρητική εργασία δεν είχε νόημα αν δεν είχε πρακτική εφαρμογή, σύνδεση με την κοινωνική πράξη. Στη θρυλική διάλεξη «Η πολιτική ως επάγγελμα», που έδωσε στο Μόναχο το 1918, ο Βέμπερ αναζητά κι ο ίδιος μια απάντηση στα δύο ερωτήματα που θέτει και ο Μακιαβέλι. Αν, για να υπάρχει κράτος, πρέπει οι εξουσιαζόμενοι να υποτάσσονται στην εξουσία των κάθε φορά εξουσιαστών, τι «νομιμοποιεί» αυτή την υποταγή; Σε ποιες «εσωτερικές δικαιολογίες» στηρίζεται; Κι έπειτα, «ποιος είναι ο ηθικός τόπος όπου βρίσκεται εγκατεστημένη η πολιτική»; Και καταλήγει πως η πολιτική είναι σαν να προσπαθείς να τρυπήσεις με το χέρι, με δύναμη και υπομονή, σκληρές σανίδες. «Ο άνθρωπος δεν θα πετύχαινε το εφικτό, αν δεν πάσχιζε να πραγματοποιήσει το ανέφικτο. Αλλά για να το κάνει αυτό ένας άνθρωπος, πρέπει να είναι ηγέτης, κι όχι μόνον ηγέτης αλλά και ήρωας. Ακόμη κι εκείνοι που δεν είναι ούτε ηγέτες ούτε ήρωες, πρέπει να είναι οπλισμένοι με τέ-

τοια ψυχική στερεότητα, ώστε να αψηφούν ακόμη και το θρυμμάτισμα όλων των ελπίδων τους».

Σε μια εποχή σαν αυτή που ζούμε, εποχή κρίσης και δοκιμασίας για τη δημοκρατία, απόρριψης της πολιτικής και όλων των φορέων της, κατάρρευσης της ατελούς και ιδιοτελούς συναίνεσης που είχε οικοδομήσει η ύστερη μεταπολίτευση γύρω από ένα αίτημα διαρκούς διεύρυνσης της καταναλωτικής δύναμης των πολιτών που ψηφίζουν, σε μια τέτοια εποχή νιώθουμε όλοι την ανάγκη να ξανασκεφτούμε τι είναι, τι επιδιώκει και με ποια μέσα η πολιτική. Κάτω από αυτή την οπτική γωνία, να ξαναδιαβάξει κανείς τον Ηγεμόνα δεν είναι μόνον απολαυστικό αλλά και χρήσιμο και επίκαιρο.

Παύλος Τσίμας

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΛΙ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Η εποχή του Μακιαβέλι είναι εποχή μεγάλων αλλαγών και κατά πολλούς ταυτίζεται με την αρχή του σύγχρονου κόσμου.

Τα βασικά γεγονότα που σηματοδοτούν την αρχή της σύγχρονης εποχής είναι η ανακάλυψη της Αμερικής το 1492 και η δημιουργία των μεγάλων εθνικών κρατών. Το 1447 στο Νανσί, ο Λουδοβίκος ΙΑ΄ νικά τον Κάρολο τον Τολμηρό, τον τελευταίο μεγάλο φεουδάρχη, και μπορεί να πει κανείς ότι το 1477 η Γαλλία γίνεται εθνικό κράτος. Το 1485 ο Ερρίκος Ζ΄ Τυδώρ γίνεται βασιλιάς της Αγγλίας, βάζοντας τέλος στον πόλεμο των Δύο Ρόδων ανάμεσα στους Λάνκαστερ και στους Γιορκ, και η Αγγλία γίνεται κι αυτή εθνικό κράτος. Το 1492 η Ισπανία της Ισαβέλας της Καστίλης και του Φερδινάνδου της Αραγονίας εκδιώκει τα τελευταία υπολείμματα αραβικής παρουσίας από την Ιβηρική Χερσόνησο, ο εμίρης της Κόρδοβας ηττάται και επιτυγχάνεται η ενοποίηση του ισπανικού κράτους.

Αντίθετα, η Ιταλία χάνει τον Λαυρέντιο των Με-

δίκων, ο οποίος αποκαλείτο «η βελόνα της ζυγαριάς στην ιταλική πολιτική ζωή», και χάρη στον οποίο οι πέντε ισχυροί της Ιταλίας Βενετία, Μιλάνο, Φλωρεντία, Ρώμη και Νάπολη είχαν καταφέρει να παραμείνουν σε ισορροπία, ενώ οι διάφορες περιοχές της είχαν διατηρήσει την ανεξαρτησία τους. Με τον θάνατό του αρχίζει η διάλυσή της, που καταλήγει το 1527, χρονιά θανάτου του Μακιαβέλι, σ' ένα εμβληματικό γεγονός: τη λεηλασία της Ρώμης, της «Αιώνιας Πόλης», από τους Ελβετούς μισθοφόρους. Παρ' όλα αυτά, ο Μακιαβέλι ζει αρκετά ώστε να δει εκείνο που φοβόταν: την εποχή που σχηματίζονταν τα άλλα εθνικά κράτη, η Ιταλία παραμένοντας διαιρεμένη σε ηγεμονίες, αναπόφευκτα συντρίβεται και θα χρειαστεί να περιμένει μέχρι το 1861 για να κερδίσει την ανεξαρτησία της και να γίνει εθνικό κράτος.

Ο Νικολό Μακιαβέλι γεννήθηκε το 1469 στη Φλωρεντία από μια οικογένεια μέσου οικονομικού επιπέδου, με αρχοντική όμως καταγωγή, μέλη της οποίας είχαν περάσει στο παρελθόν από σημαντικές δημόσιες θέσεις. Ο πατέρας του Μπερνάρντο Μακιαβέλι ήταν νομικός και άνθρωπος των γραμμάτων και η μητέρα του Μπαρτολομέα Νέλι έγραφε θρησκευτική ποίηση που την αφιέρωνε στον γιο της. Χάρη στην αγάπη του πατέρα του για τη μελέτη, έλαβε ουμανιστική μόρφωση βασισμένη στους Λατίνους κλασικούς, αρχίζοντας να μελετά λατινικά ήδη από το 1476, ενώ στη συνέχεια μελετά γραμματική και αριθμητική. Αντιθέτως, δεν

έμαθε ποτέ ελληνικά, μπόρεσε όμως να διαβάσει τους σημαντικότερους Έλληνες κλασικούς στις λατινικές μεταφράσεις τους, ενώ τα έργα κυρίως του Θουκυδίδη, του Πολυβίου και του Πλουτάρχου επηρέασαν σημαντικά τη σκέψη του και την αντίληψή του για την Ιστορία.

Ενδιαφέρθηκε για την πολιτική ήδη από τα νεανικά του χρόνια, όταν η Φλωρεντία σπαρσσόταν από πολιτικές ανακατατάξεις, όπως για παράδειγμα η συνωμοσία των Πάτσι το 1478 και η άφιξη στην πόλη το 1489 του μοναχού Σαβοναρόλα, ενώ δύο είναι οι φάσεις που σηματοδεύουν τη ζωή του: στην πρώτη ασχολείται κυρίως με τις δημόσιες υποθέσεις και δευτερευόντως με τη συγγραφή, ενώ μετά το 1512 αρχίζει η δεύτερη φάση της ζωής του, με κύριο γεγονός την αναγκαστική απομάκρυνσή του από την πολιτική ζωή.

Με την εκδίωξη των Μεδίκων το 1494 και την εγκαθίδρυση της εξουσίας του Σαβοναρόλα, ο Μακιαβέλι προσεγγίζει τους εκπροσώπους της αριστοκρατίας, οι οποίοι ύστερα από μια αρχική φάση ταλάντευσης, στρέφονται στη συνέχεια ανοιχτά πλέον εναντίον του μοναχού. Με την ανάπτυξη αυτών των σχέσεων, ο Μακιαβέλι καταφέρνει από τα ελάχιστα δημόσια καθήκοντα τα οποία έχει αναλάβει, μετά την εκτέλεση του Σαβοναρόλα (23 Μαΐου 1498), να διοριστεί (19 Ιουνίου) γραμματέας της Δεύτερης Καγκελαρίας και στις 14 Ιουλίου Γραμματέας των Δέκα της Ελευθερίας και της Ειρήνης.

Την εποχή που ο Μακιαβέλι αναλαμβάνει για πρώτη φορά πολιτικά καθήκοντα, έχει ολοκληρωθεί στην Ιτα-

λία η εκστρατεία του Καρόλου Η', βασιλιά της Γαλλίας, και η μεγαλύτερη έγνοια της Φλωρεντίας ήταν η ανακατάληψη της Πίζας, η οποία είχε ανεξαρτητοποιηθεί μετά την παραχώρησή της από τον Πιέρο των Μεδίκων στον βασιλιά της Γαλλίας.

Το 1499, ο Μακιαβέλι στέλνεται ως πρεσβευτής στην Ποντεντέρα, όπου είχαν στρατοπεδεύσει τα στρατεύματα του ηγεμόνα του Πιομπίνο, Ιάκοπο ντ' Απιάνο, συμμάχου της Φλωρεντίας. Τον Μάιο γράφει το έργο του *Λόγος περί των πραγμάτων της Πίζας*, ως αναφορά την οποία απευθύνει στους Δέκα, ενώ στις 16 Ιουλίου 1499 παρουσιάζεται στο Φορλί, στην κόμησσα Κατερίνα Σφόρτσα Ριάριο, προκειμένου να ανανεώσει τη συμμαχία μαζί της και να λάβει ενισχύσεις σε άνδρες και πυρομαχικά για τον πόλεμο της Πίζας. Παρ' όλα αυτά, δεν κατάφερε να αποσπάσει παρά ασαφείς υποσχέσεις κι έτσι αναγκάζεται να φύγει χωρίς να πετύχει τον σκοπό του.

Τον Αύγουστο βρίσκεται και πάλι στη Φλωρεντία, όταν το πυροβολικό των Φλωρεντινών ανοίγει τον δρόμο για την κατάληψη της Πίζας, όμως ο Βιτέλι δεν μπορεί να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία και καθυστερεί, ώσπου η μαλάρια πλήττει τον στρατό του αναγκάζοντάς τον να λύσει την πολιορκία στις 14 Σεπτεμβρίου. Η προσπάθειά του να επιχειρήσει ξανά την κατάληψη της πόλης δεν έχει αποτέλεσμα: κατηγορούμενος για προδοσία, αποκεφαλίζεται, παρόλο που δεν υπάρχει καμιά απόδειξη εναντίον του, όμως η δικαιολογία του

Μακιαβέλι απέναντι στις κριτικές είναι πως «ή μη θέλοντας όντας διεφθαρμένος ή μην μπορώντας όντας ανίκανος, εξαιτίας του προκλήθηκαν άπειρα δεινά στην επιχείρησή μας, και είτε το ένα λάθος του είτε το άλλο, ή και τα δύο μαζί, αξίζουν την καταδίκη του»¹.

Μετά την κατάκτηση του δουκάτου του Μιλάνου, όπως είχαν ζητήσει οι Φλωρεντινοί, ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ στέλνει τον στρατό του να λύσει το θέμα της Πίζας, της οποίας τα τείχη είχαν γκρεμιστεί τον Ιούλιο του 1500, όμως ούτε οι Ελβετοί ούτε οι Γάλλοι μπαίνουν στην πόλη και μάλιστα, διαμαρτυρόμενοι πως η Φλωρεντία δεν τους πληρώνει, λύνουν την πολιορκία. Ο Μακιαβέλι, ο οποίος είναι παρών στα γεγονότα, ενημερώνει τη Δημοκρατία που αποφασίζει να τον στείλει στη Γαλλία, για να επιτύχει νέες συμμαχίες, ώστε επιτέλους να δοθεί τέλος στον πόλεμο της Πίζας.

Στις 6 Αυγούστου του 1500 οι πρεσβευτές παρουσιάζουν στον βασιλιά και στον καρδινάλιο της Ρουέν τις αποδείξεις για τη συμπεριφορά των στρατιωτών τους και ξέροντας πως η Φλωρεντία δεν έχει εκείνη τη στιγμή τους απαραίτητους πόρους για να χρηματοδοτήσει την επιχείρηση, ζητούν από τον Λουδοβίκο να επέμβει προσωπικά στον πόλεμο, υποσχόμενοι πως η Φλωρεντία θα πλήρωνε στη Γαλλία όλα τα έξοδα.

Η άρνηση των Γάλλων φέρνει σε δύσκολη θέση τους πρεσβευτές, οι οποίοι δεν έχουν σαφείς επίσημες οδηγίες, θέση που χειροτερεύει ακόμα περισσότερο λόγω της εξέγερσης της Πιστόια και λόγω των

πρωτοβουλιών που έχει ήδη αναλάβει στη Ρομάνια ο Καίσαρας Βοργίας, οι φιλοδοξίες του οποίου μπορούν να έρθουν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της Φλωρεντίας. Πρέπει λοιπόν η Φλωρεντία να πληρώσει, προκειμένου να διατηρήσει τις καλές σχέσεις της με τη Γαλλία και να προφυλαχθεί από τις βλέψεις του πάπα. Έτσι, δίνοντας η αντιπροσωπεία στη Γαλλία τα χρήματα που ζητάει, ο Μακιαβέλι μπορεί επιτέλους να επιστρέψει στη Φλωρεντία στις 14 Ιανουαρίου του 1501. Αυτή η μακρά παραμονή του στη γαλλική αυλή θα τον οδηγήσει να γράψει την *Απεικόνιση των πραγμάτων της Γαλλίας*.

Στο μεταξύ, η απειλή του Βοργιά γίνεται πιο συγκεκριμένη: έχοντας υποχωρήσει μπροστά στις απειλές της Γαλλίας όταν προσπαθούσε να καταλάβει την Μπολόνια, στρέφεται εναντίον του Πιομπίνο μπαϊνοντας στα εδάφη της Δημοκρατίας, που σώζεται και πάλι χάρη στην παρέμβαση του Λουδοβίκου. Ανάμεσα σε δύο αποστολές, τη μία στην Πιστόια και την άλλη στη Σιένα, ο Μακιαβέλι παντρεύεται το φθινόπωρο του 1501 τη Μαριέτα Κοροίνι, γυναίκα ταπεινής καταγωγής, από την οποία θα αποκτήσει επτά παιδιά.

Κύριος του Πιομπίνο, στις 3 Σεπτεμβρίου του 1501 ο Βοργίας, μέσω του συμμάχου του του Βιτελότσο Βιτέλι, καταλαμβάνει το Αρέτσο, όπου εγκαθίσταται ο Πιέρο των Μεδίκων, ενώ στη συνέχεια περνάει στο Καμερίνο και στο Ουρμπίνο, προσπαθώντας στο μεταξύ να διαπραγματευτεί με τη Φλωρεντία, η οποία βλέ-

ποντας να πιέζεται από τους δύο Βοργίες, πατέρα και γιο, έχει ανανεώσει τη συμμαχία της με τη Γαλλία.

Μπροστά στα απειλητικά γεγονότα που προμηνύονταν και για τα οποία χρειαζόνταν άνδρες ικανοί στη λήψη άμεσων αποφάσεων, στη Φλωρεντία, ως πρώτη μεταρρύθμιση κρίνεται αναγκαία η θέσπιση της θέσης του γκονφαλονιέρε², θέση στην οποία στις 15 Σεπτεμβρίου 1502 εκλέγεται ο Πιέρο Σοντερίνι, ο οποίος έχαιρε της εκτιμήσεως τόσο των ευγενών όσο και του λαού. Η πρώτη αποστολή που αναθέτει στον Μακιαβέλι είναι να ανακτήσει την επαφή με τον Βοργία, ο οποίος ως επίσημος αρχηγός των παπικών δυνάμεων και χρηματοδοτούμενος από το παπικό κράτος σκόπευε να κινηθεί με βάση τα οικογενειακά του συμφέροντα, συνάπτοντας νέα συνθήκη με τον Λουδοβίκο ΙΒ΄ και αποκτώντας το δικαίωμα να δράσει επεκτατικά όχι μόνο σε βάρος ευγενών όπως οι Ορσίνι, οι Μπαλιόνι και οι Βιτέλι, ήδη σύμμαχοί του, αλλά και σε βάρος του ίδιου του Μπεντιβόλιο της Μπολόνιας. Ακολουθώντας την παραδοσιακή τακτική της συμμαχίας με τη Γαλλία, η Φλωρεντία, παρόλο που είναι καχύποπτη απέναντι στον Βαλεντίνο, αποφασίζει να επιβεβαιώσει τη φιλία της απέναντί του, προκειμένου να μην περιληφθεί στα επιθετικά του σχέδια.

Ο Μακιαβέλι συναντιέται στις 7 Οκτωβρίου στην Ίμολα με τον Βοργία και εντυπωσιάζεται από την προσωπικότητά του ως πολιτικού, την πονηριά και τη σκληρότητά του, χάρη στην οποία εξουδετέρωσε τους εχθρούς και

τους λιγότερο έμπιστους φίλους του. Ως πρεσβευτής της πόλης του του αποκαλύπτει πως η Φλωρεντία δεν δέχτηκε την προσφορά φιλίας των Οροΐνι και των Βιτέλι, οι οποίοι είχαν συνωμοτήσει στο Ματζόνε εναντίον του Βαλεντίνου, και σε αντάλλαγμα δέχεται μια προσφορά συμμαχίας, την οποία ο ίδιος ο Μακιαβέλι, γοητευμένος από την προσωπικότητα του Βοργιά, βλέπει πιο θετικά απ' ό,τι η ίδια η κυβέρνηση της Φλωρεντίας.

Βρίσκεται στην ακολουθία του Βαλεντίνου επί τρεις μήνες, κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής του εκστρατείας, και την 1η Ιανουαρίου του 1503, δυο ώρες μετά τη δολοφονία από προδοσία του Βιτελότσο και του Ολιβερότο ντα Φέρμο, δέχτηκε τα «σοφά και φιλικά του λόγια»³ που καλούσαν και πάλι τη Φλωρεντία να ενωθεί μαζί του για να καταλάβει την Περούτζα και την Τοιτά ντι Καστέλο. Στο σημείο αυτό, η Φλωρεντία αποφασίζει να στείλει άλλον πρεσβευτή στον Βοργιά, τον Ιάκοπο Σαλβιάτι, κι έτσι ο Μακιαβέλι αναγκάζεται να επιστρέψει στη βάση του.

Ο θάνατος του πάπα Αλεξάνδρου ΣΤ΄ στερεί τον Καίσαρα Βοργιά από τους οικονομικούς και πολιτικούς πόρους που του είναι απαραίτητοι για να διατηρήσει το δουκάτο της Ρομάνια, το οποίο διαλύεται και όπου επιστρέφουν οι παλιοί του ηγεμόνες, ενώ η Βενετία καταλαμβάνει την Ίμολα και το Ρίμινι. Μετά τη συντομότερη παραμονή στο παπικό αξίωμα του Πίου Γ΄, ο Μακιαβέλι στέλνεται στη Ρώμη στις 24 Οκτωβρίου 1501 για το κονκλάβιο, το οποίο την 1η Νοεμβρίου εξέ-

λεξε πάπα τον Ιούλιο Β΄. Στις 18 Δεκεμβρίου επιστρέφει στη Φλωρεντία.

Την ίδια εποχή η θέση της Γαλλίας στην Ιταλία φαίνεται να εξασθενεί μετά την εκδίωξή της από τη Νάπολη από τον ισπανικό στρατό του Γκονζάλες Φερνάντεζ ντε Κόρντομπα. Η Φλωρεντία, σύμμαχος του Λουδοβίκου ΙΒ΄ και φοβούμενη τις επικείμενες πρωτοβουλίες της Ισπανίας, του πάπα και της παραδοσιακά εχθρικής προς αυτήν Σιένας υπό τον Παντόλφο Πετρούτσι, ενδιαφέρεται να μάθει τα σχέδια του βασιλιά και για αυτό στέλνει στη γαλλική αυλή τον Μακιαβέλι. Στις 22 Ιανουαρίου, ο Μακιαβέλι βρίσκεται στο Μιλάνο, όπου ο διοικητής Σαρλ Β΄ ντ' Αμπουάζ τον διαβεβαιώνει για τη φιλία της Γαλλίας και του αποκλείει πιθανή επέμβαση των Ισπανών στη Λομβαρδία. Παρόμοιες διαβεβαιώσεις λαμβάνει και από τον ίδιο τον Λουδοβίκο και τον Μάρτιο ξεκινά να επιστρέψει στη Φλωρεντία, περνώντας πρώτα από το Πιομπίνο για να εξασφαλίσει τη φιλία του ηγεμόνα του Ιάκοπο ντ' Απιάνο.

Οι προσπάθειες για κατάληψη της Πίζας αποτυγχάνουν και πάλι και η Φλωρεντία έχει πια αρχίσει να ανησυχεί ακόμα και για τους γείτονές της. Στις 11 Απριλίου ο Μακιαβέλι πηγαίνει στην Περούτζα για να συζητήσει με τον Μπαλιόνι, σύμμαχο πια των Οροίνι, της Λούκας και της Σιένας, και στη συνέχεια πηγαίνει στη Μάντοβα όπου μάταια προσπαθεί να κερδίσει τη φιλία του μαρκήσιου Τζοβάν Φραντσέσκο Γκονζάγκα. Τέλος, τον Ιούλιο βρίσκεται στη Σιένα.

Τον Σεπτέμβριο αποτυγχάνει μία ακόμα προσπάθεια κατάληψης της Πίζας και ο Μακιαβέλι δράττεται της ευκαιρίας ώστε να υποβάλει την πρότασή του για δημιουργία εθνικού στρατού. Οι άρχοντες της πόλης είναι αντίθετοι σε κάτι τέτοιο, φοβούμενοι πως ένας λαϊκός στρατός μπορεί να αποτελέσει απειλή για τα συμφέροντά τους, όμως με την υποστήριξη του Σοντερίνι, ο Μακιαβέλι επί μήνες αφοσιώνεται σ' αυτή την προσπάθεια και επιτέλους στις 15 Φεβρουαρίου του 1506, η Φλωρεντία βλέπει την πρώτη παρέλαση ενός «εθνικού» στρατού, ο οποίος όμως δεν θα παίζει τελικά κανέναν ρόλο στη μελλοντική κατάληψη της Πίζας, ενώ θα αποδειχθεί ελάχιστα χρήσιμος στην υπεράσπιση του Πράτο το 1512.

Έχοντας συμμαχήσει τον Οκτώβριο του 1505 με τη Γαλλία, η Ισπανία με τον Φερδινάνδο Β΄ της Αραγωνίας καταλαμβάνει οριστικά το Βασίλειο της Νάπολης. Τα μικρότερα κράτη περιμένουν πλέον τις κινήσεις του Ιουλίου Β΄, ο οποίος είναι αποφασισμένος να επιβάλει την ηγεμονία του στην κεντρική Ιταλία. Τον Ιούλιο, ο πάπας ζητά από τη Φλωρεντία να συμμετάσχει στον πόλεμο που σκοπεύει να κηρύξει κατά του ηγεμόνα της Μπολόνιας Τζοβάνι Μπεντιβόλιο, συμμάχου των Γάλλων και επομένως θεωρητικά φίλου, εκτός από γείτονα, της Φλωρεντίας.

Ο Ιούλιος αποδεικνύει στους πρεσβευτές πως διαθέτει τη φιλία της Γαλλίας, η οποία είχε υποσχεθεί να στείλει στρατό προς βοήθειά του, κι έτσι μπορούν κι

αυτοί να υποσχεθούν με τη σειρά τους τη βοήθεια της Φλωρεντίας. Η παπική συνοδεία, αφού περίμενε μέχρι τον Οκτώβριο στην Τοεζένα την άφιξη των Γάλλων και των Φλωρεντινών, μπήκε θριαμβευτικά στην Μπολόνια στις 11 Νοεμβρίου.

Το 1507 ξεκινά με τις απειλές για κατάβαση στην Ιταλία του «Βασιλιά των Ρωμαίων» Μαξιμιλιανού, ο οποίος είναι αποφασισμένος να διώξει τους Γάλλους και να στεφθεί στη Ρώμη «αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας». Η Φλωρεντία εξετάζει το ενδεχόμενο να χρηματοδοτήσει την εκστρατεία του με αντάλλαγμα τη φιλία του και την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Δημοκρατίας. Με αυτό τον σκοπό στέλνονται πρεσβευτές στον Μαξιμιλιανό ο Φ. Βετόρι και ο ίδιος ο Μακιαβέλι τον Ιανουάριο του 1508. Οι διαπραγματεύσεις διακόπτονται όταν οι Βενετοί, νικώντας τον επανειλημμένως, τον αναγκάζουν να καταλάβει τη ματαιότητα των φιλόδοξων σχεδίων του.

Από αυτή του την εμπειρία, ο Μακιαβέλι εμπνεύστηκε και έγραψε την *Απεικόνιση των πραγμάτων της Γερμανίας*.

Στο μεταξύ, αποφασισμένη η Φλωρεντία να κλείσει την εκκρεμότητα με την Πίζα, στέλνει τον Μακιαβέλι να συγκεντρώσει στρατό. Η Πίζα, έχοντας φτάσει στα όριά της, προσπαθεί να διαπραγματευτεί ειρήνη κι έτσι, στις 4 Ιουνίου του 1509 υπογράφεται η παράδοσή της.

Το ίδιο διάστημα στη βόρεια Ιταλία λαμβάνουν χώρα

νέα γεγονότα: με την υπογραφή της Συνθήκης του Καμπρέ, η Γαλλία, η Ισπανία και ο πάπας στρέφονται κατά της Βενετίας, η οποία τον Μάιο αναγκάζεται να επιστρέψει τα εδάφη που είχε κερδίσει στη Λομβαρδία και στη Ρομάνια και τον Ιούνιο ακόμα και τη Βερόνα, τη Βιτοέντσα και την Πάντοβα, οι οποίες πέρασαν στα χέρια του Μαξιμιλιανού. Η Φλωρεντία, από την πλευρά της, αναγκάζεται να χρηματοδοτήσει τη νέα εκστρατεία του αυτοκράτορα κι έτσι ο Μακιαβέλι μεταβαίνει στις 21 Νοεμβρίου στη Βερόνα για να παραδώσει τα χρήματα στον Μαξιμιλιανό, ο οποίος όμως είχε αναγκαστεί να υποχωρήσει και να επιστρέψει στη Γερμανία μπροστά στην απειλή των Βενετών, που κατέστη εφικτή χάρη στην εξέγερση του λαού εναντίον των νέων ηγεμόνων.

Η Βενετία σώζεται κυρίως χάρη στη διχόνοια μεταξύ των συμμάχων: ενώ ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ έχει συμφέρον να αποδυναμώσει τη Βενετία για να μπορεί να δράσει ανεμπόδιστος στην κοιλάδα του Πάδου, ο Ιούλιος Β΄ τη θέλει αρκετά ισχυρή ώστε να μπορεί να αντισταθεί απέναντι στη Γαλλία, αλλά χωρίς να θίξει τα δικά του επεκτατικά σχέδια. Η Φλωρεντία, φίλη της Γαλλίας, όχι όμως εχθρική προς τον πάπα, αναγκάζεται να δώσει εξηγήσεις στον Γάλλο βασιλιά κι έτσι ο Μακιαβέλι στέλνεται στις 17 Ιουνίου του 1510 στο Μπλουά, όπου τον διαβεβαιώνει για τη φιλία της Φλωρεντίας, χωρίς όμως να μπορεί να του εξασφαλίσει την ανάμειξή της σε έναν πόλεμο κατά του πάπα.

Η τύχη του Λουδοβίκου έχει αρχίσει να γυρίζει και

νικημένος από τον νέο συνασπισμό υπό την αρχηγία του πάπα, αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη Λομβαρδία, αφήνοντας τη Φλωρεντία πολιτικά απομονωμένη και ανήμπορη να αντισταθεί απέναντι στον ισπανικό στρατό. Στις 31 Αυγούστου 1512, ο Πιέρο Σοντερίνι διαφεύγει στη Σιένα και οι Μεδικοί επιστρέφοντας στην πόλη με τη βοήθεια των ισπανικών στρατευμάτων του Φερδινάνδου, καταλύουν τη δημοκρατία (*repubblica*) και διαλύουν την κυβέρνηση. Στις 7 Νοεμβρίου και ο Μακιαβέλι χάνει τη θέση του, του επιβάλλεται πρόστιμο και του απαγορεύεται η είσοδος στο Παλάτσο Βέκιο.

Το νέο καθεστώς περνάει από δίκη τους Μπόσκολι και Καπόνι με την κατηγορία της συνωμοσίας κατά των Μεδίκων και τους καταδικάζει σε θάνατο. Κι ο Μακιαβέλι όμως θεωρείται ύποπτος κι έτσι συλλαμβάνεται στις 12 Φεβρουαρίου 1513, βασανίζεται και φυλακίζεται.

Την ίδια εποχή πεθαίνει ο Ιούλιος Β΄ και τον Μάρτιο το κονκλάβιο εκλέγει πάπα τον καρδινάλιο των Μεδίκων, με το όνομα Λέων Ι΄. Αυτό ήταν το τέλος των πολεμικών περιπετειών της Φλωρεντίας, η οποία κηρύσσει αμνηστία. Βγαίνοντας από τη φυλακή, ο Μακιαβέλι προσπαθεί μάταια να κερδίσει την εύνοια των Μεδίκων και στη συνέχεια αποσύρεται στο κτήμα του στο Σαν Κασιάνο.

Εδώ αρχίζει να γράφει το έργο του *Λόγοι επί των δέκα πρώτων [βιβλίων] του Τίτου Λίβιου*, το οποίο διακόπτει τον Ιούλιο του 1513 για να γράψει τον *Ηγεμόνα*, τον οποίο αφιερώνει αρχικά στον Τζουλιάνο των

Μεδίκων και μετά τον θάνατο εκείνου το 1516, στον Λαυρέντιο, γιο του Πιέρο, ενώ ελπίζει μάταια στις προσπάθειες του φίλου του Βετόρι προκειμένου να επιστρέψει στην πολιτική ζωή.

Στην Ιταλία ξαναρχίζει ο πόλεμος με την κάθοδο του νέου βασιλιά της Γαλλίας Φραγκίσκου Α΄, που καταλήγει τον Σεπτέμβριο του 1515 στη μεγάλη νίκη του στο Μαρινιάνο εναντίον της παλιάς Καθολικής Λίγκας. Ο Λέων Ι΄ αναγκάζεται να αποδεχθεί τη γαλλική κυριαρχία στη Λομβαρδία.

Τα επόμενα χρόνια ο Μακιαβέλι συμμετέχει στις συζητήσεις μια ομάδας ουμανιστών που συναντιούνται στους κήπους του Κόζιμο Ρουτσελάι και συγγράφει μία κωμωδία, τον *Μανδραγόρα* (1518) και την *Τέχνη του πολέμου* (1521), ενώ ολοκληρώνει και τους *Λόγους επί των δέκα πρώτων [βιβλίων] του Τίτου Λίβιου*.

Λίγο μετά την ολοκλήρωση των *Λόγων*, ο Μακιαβέλι καταφέρνει να επιστρέψει στη Φλωρεντία και το 1520 του ανατίθεται η συγγραφή της ιστορίας της πόλης. Σιγά σιγά αναλαμβάνει και πάλι δημόσια καθήκοντα, όλο και πιο σημαντικά, μέχρι το 1521, όταν μαζί με τον Γκουιτσαρντίνι παρακολουθεί τις κινήσεις των Ελβετών μισθοφόρων που είχαν στρατοπεδεύσει στην πεδιάδα του Πάδου. Ο Μακιαβέλι παρέμεινε δραστήριος μέχρι και σαράντα μέρες πριν από τον θάνατό του, προσπαθώντας να αποφύγει την είσοδο των Ελβετών στη Φλωρεντία. Η πλημμυρίδα των μισθοφόρων όμως καταλαμβάνει τη Ρώμη, τη λεηλατεί και σηματοδοτεί

την ιταλική παρακμή. Το καθεστώς των Μεδίκων όμως ανατρέπεται και πάλι τον Μάιο του 1527, η Δημοκρατία επιστρέφει και ο Μακιαβέλι χάνει ξανά τη θέση του, αφού η νέα τάξη δυοπιστεί και πάλι απέναντί του, μιας και στο μεταξύ είχε αναλάβει νέα καθήκοντα υπό τους Μεδίκους. Απογοητευμένος, πεθαίνει λίγο αργότερα από πάθηση του στομάχου, μέσα στη θλίψη για τη νέα αποπομπή του και για τη λεηλασία της Ρώμης.

Ο *Ηγεμόνας* αρχικά κυκλοφόρησε σε στενό κύκλο, γραμμένος στο χέρι, ενώ τελικά τυπώθηκε το 1532 στη Φλωρεντία και στη Ρώμη προκαλώντας μεγάλο σάλο. Η ευρεία αναγνώριση του έργου του έρχεται το 1546, όταν ο *Ηγεμόνας* μεταφράζεται στα γαλλικά, ενώ το 1544 είχε προηγηθεί η μετάφραση των έργων του Λόγοι επί των δέκα πρώτων [βιβλίων] του Τίτου Λίβιου και *Τέχνη του πολέμου*.

Ενώ όμως ο Μακιαβέλι κέρδιζε την αναγνώριση στη Γαλλία, στην Ιταλία ο *Ηγεμόνας* είχε μπει από το 1577 στην παπική λίστα με τα απαγορευμένα βιβλία. Ο σύγχρονός του Τζοβάνι Μπατίστα Μπουζίνι συνόψισε τη γενική αντίληψη για το βιβλίο σε μια επιστολή του το 1549: «Όλοι μισούσαν τον Μακιαβέλι εξαιτίας του *Ηγεμόνα*. Οι πλούσιοι το θεωρούσαν ένα έργο που δίδασκε τους ηγεμόνες πώς να κλέψουν τις περιουσίες τους, ενώ οι φτωχοί το θεωρούσαν ένα μάθημα για το πώς να κλέψουν οι ηγεμόνες την ελευθερία τους. Οι οπαδοί του Σαβοναρόλα τον θεωρούσαν αιρετικό, οι καλοί άτιμο και οι κακοί περισσότερο κακό ή περισ-

σότερο έξυπνο από τους ίδιους».⁴ Ο Μακιαβέλι είχε αρχίσει ήδη να αποκτά διαβολική φήμη και το όνομά του να συνδέεται για πάντα με την τυραννία.

Παρ' όλα αυτά, σιγά σιγά γινόταν γνωστός και σε άλλα μέρη της Ευρώπης, όπως στη Σκωτία όπου ήδη από το 1570 εθεωρείτο σύμβολο της ανηθικότητας. Η πρώτη αγγλική μετάφραση του *Ηγεμόνα* κυκλοφορεί μόλις το 1640, όμως αντίγραφα της ιταλικής έκδοσης κυκλοφορούσαν πολύ πριν οι αγγλικές αρχές απαγορεύσουν το βιβλίο λόγω των ανήθικων προτροπών του, απαγόρευση όμως που είχε το αντίθετο αποτέλεσμα, καθώς όλο και περισσότεροι έσπευδαν να προμηθευτούν παράνομα αντίγραφα του βιβλίου.

Στην Ισπανία η λογοκρισία των έργων του Μακιαβέλι άρχισε ήδη από το 1595, όταν ο διπλωμάτης Πέδρο δε Ριβαδενέιρα έγραψε την *Πραγματεία περί της θρησκείας, και αρετές τις οποίες πρέπει να διαθέτει ο χριστιανός ηγεμών προκειμένου να κυβερνήσει και να διατηρήσει τα κράτη του, αντίθετα με τα όσα ο Μακιαβέλι και οι σύγχρονοι πολιτικοί διδάσκουν*.

Τους επόμενους αιώνες η κριτική απέναντι στον *Ηγεμόνα* εξαρτιόταν συνήθως από τις πολιτικές συνθήκες κάθε χώρας. Μία από τις πιο δυνατές κριτικές εναντίον του προήλθε από τον βασιλιά της Πρωσίας Φρειδερίκο Β΄, ο οποίος το 1739, ένα χρόνο πριν ανεβεί στον θρόνο, έγραψε το έργο *ΑντιΜακιαβέλι*.

Τον 19ο αιώνα, κυρίως στην Ιταλία άρχισε να κυκλοφορεί ευρέως η άποψη πως ο Μακιαβέλι με το έργο

του προσπαθούσε απλώς να λύσει τα προβλήματα της Ιταλίας της εποχής του, έχοντας ως πρωτεύον κίνητρο τον εθνικισμό και μεγάλες συζητήσεις προκλήθηκαν γύρω από αυτό το θέμα.

Η κριτική και η ανάλυση του *Ηγεμόνα* συνεχίστηκε όλο τον 20ό αιώνα, με τον Αντόνιο Γκράμοσι να κάνει μία από τις σημαντικότερες μελέτες πάνω στον Μακιαβέλι.

Διαβάστε τη συνέχεια στο βιβλίο

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ

ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΕΙ ΤΟΝ *ΗΓΕΜΟΝΑ*;

Ως μια ωδή στον πολιτικό αμοραλισμό; Ένα πρακτικό εγχειρίδιο, ένα «how to do it» της κατάκτησης και της διατήρησης της εξουσίας δίχως ηθικές αναστολές; Ή, αντίθετα, ως ένα δείγμα πραγματιστικής και ρεαλιστικής ανάλυσης;

Σε μια εποχή σαν αυτή που ζούμε, εποχή κρίσης και δοκιμασίας για τη δημοκρατία, απόρριψης της πολιτικής και όλων των φορέων της [...] σε μια τέτοια εποχή, νιώθουμε όλοι την ανάγκη να ξανασκεφτούμε τι είναι, τι επιδιώκει και με ποια μέσα η πολιτική. Υπό αυτή την οπτική γωνία, να ξαναδιαβάξει κανείς τον *Ηγεμόνα* δεν είναι μόνον απολαυστικό αλλά και χρήσιμο και επίκαιρο.

Από τον πρόλογο
του Παύλου Τσίμα

[www.facebook.com/
minoaseditions](https://www.facebook.com/minoaseditions)

www.minoas.gr

9 786180 202458
ISBN 978-618-02-0245-8

ΚΩΔ. 31105